

УДК 327.94(477)

DOI: 10.15587/2523-4153.2022.260085

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

С. К. Асатуров, А. Ю. Мартинов

How to cite:
Asaturov, S., Martynov, A. (2022). Legal bases of Ukraine's European integration. ScienceRise: Juridical Science, 2 (20), 18–22. doi: <http://doi.org/10.15587/2523-4153.2022.260085>

The purpose of the article is to analyze trends in the development of legal support for Ukraine's European integration. In essence, the Association Agreement with Ukraine differs from the Association Agreements, signed by the European Union in the early 1990s with Central European countries, preparing to join the EU, or with the Middle East, North Africa and Latin America, which do not have any chances of joining the EU. The coordination of the issues of European integration of Ukraine depends on the effectiveness of the mechanisms of functioning of the legal institution of society as an apparatus, organized by society and responsible for the formation, observance and implementation of legal relations of legal entities. The legal order of the European Union does not provide for a special accession procedure. In June 1993, the Copenhagen membership criteria were developed, covering the candidate country's ability to have a functioning liberal democratic political system, to introduce European law into national law, and to have an economy capable of competing in the EU Common Market. The European Union set a precedent for the admission of a state with an unresolved territorial conflict when it accepted the Greek part of Cyprus on 1 May 2004. Outside the EU, the Turkish Republic of Northern Cyprus remains recognized only by Turkey. This problem remains unresolved and is hampering constructive negotiations on Turkey's accession to the European Union. Therefore, the issue of recognizing Ukraine as a candidate for EU membership has a broad geopolitical context. Ukraine is working with the European Commission to agree on the procedure for negotiating accession to the European Union. The European Union has different strategies for negotiating the accession of new countries

Keywords: legal conditions of European integration, European Union, Association Agreement, Ukraine

© The Author(s) 2022

This is an open access article under the Creative Commons CC BY license hydrate

1. Вступ

На гарячому етапі широкомасштабної війни Росії проти України після 24 лютого 2022 року висвітлювалася проблема правового забезпечення євроінтеграції України. Європейський Союз перебуває у кризі після виходу Великої Британії. Готовність прийняти нові країни-члени сумнівна. Європейському Союзу необхідно адаптувати свої інституції та вдосконалити свої правові норми, щоб забезпечити прийняття країн Західних Балкан, України та Молдови. 28 лютого 2022 року Президент України В. Зеленський подав заявку на членство в Європейському Союзі з проханням про спеціальну процедуру усунювання. 24 червня 2022 року Європейська Рада визнала Україну кандидатом на вступ до Європейського Союзу за умови боротьби з корупцією та судової реформи. Вирішальною є проблема правової адаптації України до вступу до Європейського Союзу.

2. Літературний огляд

Об'єктивно право – це суспільне явище, яке формується в процесі історичного розвитку. Право виникає з потреби регулювання суспільних відносин, надання їм визначеності та регламентації. Абстрактне право розглядалося як форма існування вищої справедливості та доцільності з урахуванням у своєму конкретному прояві характеру конкретної історичної епохи, рівня розвитку соціокультурних засад, національних та регіональних особливостей суспільно-історичного розвитку. У сучасному розумінні право означає, по-перше, специфічну систему загальнообов'язкових соціальних норм, які охороняються владою державної влади, за допомогою якої забезпечується правове регулювання суспільних відносин, по-друге, певний імператив над державою і правом, що забезпечує правове регулювання суспільних відносин. і захищає справедливість і порядок, по-третє, право також вважається сукупністю соціальних регуляторів, що існують у вигляді законів і звичаїв. Хоча суспільні відносини, які є предметом соціології та юридичних наук, багато в чому збігаються, вони все ж суттєво відрізняються. Таким чином, юридичну науку цікавлять насамперед правова форма відповідних суспільних відносин, зміст прав і обов'язків їх суб'єктів, тоді як соціологія на рівні наукового аналізу завжди зосереджується на вивченні соціального генезису,

соціального місця та соціальних функцій особи. соціальне явище [1, с. 14]. При цьому, як галузева соціологічна дисципліна, вона широко використовує соціологічний методологічний інструментарій. У широкому розумінні предметної галузі соціологія права досліджує реальну дію правових актів і окремих правових норм у контексті всього існуючого соціального регулювання, включаючи звичаї, мораль, групові цінності та орієнтації, громадську думку. Правові аспекти присутні при вивченні таких соціологічних явищ, як сім'я, власність, політика, економіка тощо. Ці фактори, власне, і зумовлюють потребу в такому науковому напрямі, як соціологія права. Предметом філософії права, на думку Гегеля, є право у його відношенні до права [2, с. 90].

У цьому контексті соціологія права досліджує реальну дію правових актів і окремих правових норм у поєднанні з усім соціальним регулюванням, у тому числі звичаями, мораллю, груповими цінностями, громадською думкою.

Особлива увага приділяється основним соціальним функціям права – регулятивній, виховній, планово-прогнозній [3, с. 12]. У контексті правового забезпечення європейської інтеграції право можна розглядати як елемент соціальної інженерії [4, с. 23, 7, 9]. Питання правового забезпечення європейської інтеграції України можна розглядати з точки зору соціології права як офіційної галузі галузевої соціології. Соціологія права в умовах європейської інтеграції досліджує природу, закономірності виникнення, функціонування та розвитку правового існування суспільства в соціальному аспекті [5, с. 45, 7].

На нашу думку, соціологія права є галуззю соціології, а юридична соціологія розглядається як галузь соціології права. У той же час правова соціологія з його точки зору покликана вирішувати питання соціальної спрямованості правового інституту суспільства як основного інструменту організації та реалізації правовідносин людей у їх повсякденній діяльності [6, с. 10, 8, 9].

Правові засади європейської інтеграції кожної з нинішніх 27 країн-членів Євросоюзу тісно пов'язані з політико-правовими аспектами їхньої європейської інтеграції. Кейс України у цьому сенсі є унікальним, адже до активної фази російської збройної агресії, яка розпочалася 24 лютого 2022 р., Євросоюз відмовлявся розглядати Україну як кандидата на вступ. Це суперечило нормам права самого ЄС, яке формально визнає за будь-якою європейською державою, яка відповідає вимогам членства, право на вступ. Але у даному випадку діяли політичні міркування, які зрештою були переключені російською агресією.

3. Мета та завдання дослідження

Метою роботи є аналіз тенденцій розвитку правового забезпечення європейської інтеграції України.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

1. Проаналізувати правові передумови європейської інтеграції України.
2. Висвітлити політичні аспекти європейської інтеграції України.

4. Матеріали та методи

Заради досягнення поставлених завдань були використані наступні загальнонаукові методи: проблемно-хронологічний, який дав можливість висвітлити політико-правові передумови європейської інтеграції України; політико-аналітичний, який дозволив показати особливості взаємодії України та ЄС на сучасному етапі.

5. Результати дослідження

Угода про асоціацію складається з преамбули, семи частин, 43 додатків і 3 протоколів. Зокрема, у преамбулі закріплені принципи асоціації, зокрема захисту прав людини та основних свобод, поваги до верховенства права, поваги суверенітету та територіальної цілісності, непорушності кордонів та незалежності. Розділ «Політичний діалог та реформи, політичне об'єднання, співробітництво та конвергенція у зовнішній справі та політиці безпеки». Визначено формати політичного діалогу: саміти, зустрічі на міністерському та інших рівнях. Серед ключових сфер політичної співпраці – регіональна безпека, запобігання конфліктам, роззброєння та контроль над озброєннями, боротьба з тероризмом. Частина угоди «Справедливість, свобода та безпека» визначає напрями співпраці в цих сферах. Важливою метою співпраці є забезпечення верховенства права та незалежності судової влади. Передбачається також співпраця щодо запобігання нелегальній міграції. Деякі статті присвячені створенню належних умов для працівників, які легально працюють за кордоном. Планується поглиблення співпраці з метою запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму. Поглиблена і всеосяжна зона вільної торгівлі є невід'ємною частиною Угоди про асоціацію і передбачає лібералізацію торгівлі як товарами, так і послугами, лібералізацію руху капіталу і, певною мірою, робочої сили. Частина Угоди про економічне та галузеве співробітництво містить положення про гармонізацію українського та європейського законодавства, відповідну інституційну реформу в Україні (енергетика, в тому числі ядер-

на, транспорт, охорона навколишнього середовища, промислова політика та підприємництво, сільське господарство, оподаткування, статистика, фінансові послуги), туризм, аудіовізуальна політика, космічні дослідження, охорона здоров'я, науково-технічне співробітництво, культура, освіта). Частина угоди «Фінансове співробітництво» окреслює механізм отримання фінансової допомоги Україні, порядок моніторингу та оцінки ефективності та використання коштів. Відповідно до розділу угоди «Інституційні, загальні та заключні положення» передбачається запровадження нових форматів та рівнів співпраці між Україною та Європейським Союзом після остаточного набрання чинності Угодою про асоціацію. Зокрема, мають бути створені Рада та комітет асоціації, парламентський комітет асоціації. Буде створено Платформу громадянського суспільства для інструктування щодо виконання угоди про громадянське суспільство. Для забезпечення належного виконання Угоди слід запровадити механізм моніторингу та вирішення спорів, які можуть виникнути під час виконання Угоди. У зв'язку з необмеженим терміном дії Договору, його можливий перегляд, включаючи цілі, протягом п'яти років з моменту набрання ним чинності, а також у будь-який час за взаємною згодою Сторін.

Слід зазначити, що Угода про асоціацію з Україною за змістом відрізняється від Угод про асоціацію, підписаних Європейським Союзом на початку 1990-х років із країнами Центральної Європи, які готуються до ЄС, або з Близьким Сходом, Північною Африкою та Латинською Америкою, які немає шансів на вступ до ЄС. Договір з питань європейської інтеграції України залежить від ефективності функціонування правового інституту суспільства як організованого суспільством апарату, відповідального за формування, отримання та здійснення правовідносин юридичних осіб [7, с. 86].

На думку Н. Лумана, соціологія права вивчає правові та соціальні явища, а теорія права – загальносоціальну сутність права. Н. Луман розглядає проблему соціології права як стимул до постійного самовідтворення правової системи. Домінуючим є позитивне розуміння права як системи загальнообов'язкових норм. Однак імперативна норма справедливості як форми суспільної свідомості зумовлена певними класовими відмінностями та інтересами людей [8, с. 55]. Отже, історичний досвід показує, що природне право може бути оформлено в праві. Позитивне право легітиміється традицією та реальним практичним життям правових і соціальних інститутів [9, с. 34].

Платон прагнув абсолютної соціальної справедливості, а його учень Аристотель вже чітко сформулював ключову історичну дилему: верховенство права чи влада народу. Подальшу історію розвитку правовідносин можна розглядати як постійний пошук оптимальних відносин між правом, правом і соціальними суб'єктами, відносини яких вони покликані регулювати. Слід зазначити, що кодекс візантійського імператора Юстиніана містить такі важливі положення, як закони повинні бути зрозумілі кожному [10, с. 405].

Нарешті, правові норми формуються на основі існуючих фактичних суспільних відносин, вони відображають останні в своєрідній формі, трансформовані відповідно до волі законодавця, а також з урахуванням існуючих тенденцій суспільного розвитку, потреб і викликів, що стоять суспільства і держави. Складний взаємозв'язок правових норм з фактичним станом суспільних відносин лежить в основі проблеми соціальної ефективності правової системи, її інститутів і норм. У цьому контексті існує петля зворотного зв'язку між правом і суспільними відносинами, які він прагне регулювати. Тож якщо певна правова норма не працює в реальному житті, то вона не враховує відповідних суспільних потреб. З аналізом способів формування правових норм пов'язана соціальна зумовленість права. Правотворчий процес на кожній його стадії — це діяльність, яка є правовою за формою та суспільно-політичною за змістом. Саме в процесі цієї діяльності спостерігаються специфічні прояви закономірностей правотворення, його соціальної обумовленості, зв'язку з об'єктивними особливостями історичної дійсності та суб'єктивними уявленнями законодавців.

Соціальна норма імперативно висуває певні вимоги до соціальної поведінки. Свобода розглядається як вираження волі суб'єкта, наскільки це можливо. Вільні дії – це бажання нести відповідальність за їх результати. Правова культура сприймається як якісне виконання закону. Це також має йти про законний спосіб життя в суспільстві. Згодом сутність людини змінюється з розвитком суспільства. Трансформація соціального середовища стимулює зміну механізмів адаптації людини. Правова соціалізація є передумовою усвідомлення громадянами своєї громадянської ролі, місця в соціальній ієрархії суспільства. Правове регулювання розглядається як імперативна соціальна норма, яка санкціонована владою, здатна її забезпечити, на основі системи соціального контролю. Однак досить часто моральні, світські, професійні кодекси честі вимагають іншої поведінки, ніж кодекси права. Ключовим моментом є поширення та засвоєння законів. Більшість з них пишуть коротко і незрозуміло.

У середні віки цілі галузі суспільного життя були майже нерегульованими. Канонічне право викладалося лише в церковних школах. Світське право не було предметом викладання. Суддею був будь-хто при владі. Більшість суддів були неписаними, що не пропагував писаний закон. Розвиток звичаєвого права супроводжувався зміною правової структури. Оскільки встановити генеалогічні зв'язки звичайних людей було важко, у підданих суду стало звичаєм визначати право, якому вони мали намір підкоритися. Залежно від виду діяльності особа переходила з однієї правової зони в іншу. Християнська справедливість здавна співіснувала з дурними звичаями (законом першої шлюбної ночі).

Прихований язичницький дух цивільного римського права турбував церковних діячів. Рациональність юридичних процедур відповідала інтересам купців і слугувала підвищенню престижу монархів. Утворення великих князівств і централізованих феодальних королівств сприяло відродженню законодавства і поширенню єдиного законодавства на великі території. В основі концепції верховенства права лежить принцип визнання народного суверенітету, тобто народу як вищого носія влади та визнання природних прав особистості. Якщо особа має право власності, вона володіє своїми правами. К. Маркс розглядав право як існуючу істоту вільної волі. Право – це свобода, зумовлена рівноправністю [10, с. 84]. У свою чергу, Е. Дюркгейм вбачав історичні корені походження правових норм у моралі та солідарності. Натомість Г. Моска вважав ознаками цивілізації правову охорону та політичну організацію суспільства. Тому право в юридичному розумінні можна визначити як сукупність визнаних у даному суспільстві та забезпечених офіційним захистом стандартів рівності, справедливості, які регулюють соціальну конкуренцію та процес узгодження вільної волі у їх взаємодії один з одним.

Закон не діє, якщо він не пристосований до панівної моралі і служить інтересам впливових соціальних сил. Сучасний імперіалізм прав людини, по суті, є потужним варіантом впровадження цінностей іншої культури в соціальне середовище суспільств, які ще знаходяться на ранніх етапах власного соціально-історичного розвитку. Правова культура багато в чому залежить від традицій. Законодавство по суті є сукупністю правових норм, створених державою для регулювання суспільних відносин. На відміну від права, яке є філософськи об'єктивним, законодавство є суб'єктивною категорією. Фактично це спосіб, яким законодавець реалізує регулятивні функції держави.

Таким чином, в умовах зміни видів правової культури та методів законодавчої діяльності доцільно мати на увазі співвідношення правового та політичного циклів суспільного розвитку. І ці відносини рівнозначні закону та політиці. Адже саме певний політичний режим визначає імперативи застосування правових норм і створює загальні умови для законодавчої діяльності. У зв'язку з цим слід також мати на увазі, що хронологія розвитку суспільно-політичних циклів у кожному суспільстві має, так би мовити, дуже багатоплярну специфіку. Зокрема, при конкретному аналізі слід враховувати вплив факторів вітчизняної історії, рівня розвитку продуктивних сил і соціальних відносин, соціокультурних локальних особливостей та викликів сучасного етапу глобального історичного розвитку. Тому конкретні цикли розвитку конкретних суспільств (у нашому випадку політико-правового розвитку) апіорі не можуть мати чітких меж свого початку і кінця.

28 лютого 2022 року керівництво України звернулося до Європейського Союзу з проханням про негайне приєднання України за новою особливою процедурою. Правовий порядок Європейського Союзу не передбачає особливої процедури вступу. У червні 1993 р. були розроблені Копенгагенські критерії членства, які охоплюють здатність країни-кандидата мати функціонуючу ліберально-демократичну політичну систему, впроваджувати європейське право в національне законодавство та мати економіку, здатну конкурувати на спільному ринку ЄС. Високий рівень цих вимог для членства в ЄС призвів до тривалого періоду підготовки до вступу посткомуністичних країн Східної Європи. Країни Балтії (Естонія, Латвія, Литва), Вишеградські країни (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина) та балканська країна Словенія приєдналися до ЄС лише у 2004 році. Інша балканська країна, Хорватія, приєдналася до ЄС у 2013 році. Кандидати для членства в ЄС є решта Балкан: Сербія, Боснія і Герцеговина, Республіка Північна Македонія, Косово та Чорногорія. Наразі жодна з цих країн не готова на 100% завершити переговори про вступ до ЄС, враховуючи Копенгагенські критерії. У самому ЄС відбувся розкол між прихильниками швидкого вступу України, які перед війною підписували декларації на підтримку європейської перспективи України, і скептиками. Польща, Естонія, Латвія, Литва виступають за прискорену процедуру вступу України до ЄС, оскільки під час російської агресії Україна ціною життя своїх громадян послідовно відстоювала європейські цінності. Натомість міністр з європейських справ Франції Клеман Бонн зазначив, що вступ України неможливий через зниження рівня вимог і критеріїв членства в ЄС. З іншого боку, надання статусу кандидата на членство в ЄС – це той самий «якор», який не дозволяє відхилитися від обраного курсу. Європейський Союз не готовий повністю прийняти країни Західних Балкан. Україна сприймається скептиками в ЄС щодо території, населення та проблем як додаткову проблему, а не як можливість нової якості євроінтеграції. Звичайно, питання особливої процедури вступу України до ЄС активно використовується російською пропагандою. Відмова України швидко приєднатися до ЄС може принести користь російській пропаганді, яка експлуатує наративи «помилковості європейського вибору України та неминучості раціонального союзу з Росією». Альтернативу швидкому вступу України до ЄС Кремль не розглядає, але в такому випадку також може спекулювати про «невідворотність розпаду Євросоюзу через надмірне навантаження на Україну». Україна влаштовує Росію в геополітичній «сірій зоні», оскільки залишає можливість продовження агресивної політики проти України та Європейського Союзу.

Європейський Союз створив прецедент для допуску держави до невирішеного територіального конфлікту, коли він прийняв грецьку частину Кіпру 1 травня 2004 року. За межами ЄС лише Турецька Республіка Північного Кіпру залишається визнаною Туреччиною. Ця проблема залишається невирішеною і гальмує конструктивні переговори щодо вступу Туреччини до Європейського Союзу. Тому питання визнання України кандидатом на членство в ЄС має широкий геополітичний контекст. Туреччина була визнана кандидатом і розпочала переговори про вступ навесні 2005 року. Відтоді

переговори неодноразово переривалися і досі не були завершені. Український випадок відрізняється від турецького тим, що Україна та українці не сприймаються в ЄС як представники іншої цивілізації. Захисники України від російської агресії об'єднали Європейський Союз на рівні звичайних мільйонів європейців. 24 червня 2022 року Європейська Рада визнала Україну кандидатом на вступ до Європейського Союзу. Це важливий політичний фактор зміцнення позицій України у війні проти Росії. Європейський Союз не може дозволити Росії перемогти у військовому та політичному плані в Україні. Після закінчення війни ЄС буде головним підрядником відновлення економіки України.

6. Висновки

1. Головні політично-правові передумови європейської інтеграції України пов'язані з накопиченим нормативним комплексом співпраці у різних сферах взаємодії України та ЄС. Перший такий правовий документ – Угода про партнерство і співробітництво була підписана у червні 1994 р. та набула чинності після ратифікації за чотири роки. Їй на зміну прийшла Угода про асоціації та Угода про зону вільної торгівлі 2014 р., які формалізували політико-правові та інші аспекти відносин України та Європейського Союзу.

2. Україна співпрацює з Єврокомісією над погодженням процедури переговорів про вступ до Європейського Союзу. Європейський Союз має різні стратегії ведення переговорів про вступ нових країн. Переговори про вступ з Австрією, Швецією та Фінляндією були рекордними. Вони розпочалися у 1994 р. і завершилися вступом цих країн до ЄС 1 січня 1995 р. Конкретні переговори щодо вступу країн Балтії та Вишеградської четвірки до ЄС розпочалися у 1998 р. і були успішно завершені 1 травня 2004 р. Натомість, переговори про вступ Туреччини до ЄС розпочалися в лютому 2005 року і досі тривають. Стратегія, як і тактика переговорів, повинні бути раціонально конструктивними. Бажано визначити коло питань на переговорах (корупція, судова реформа), щоб не втратити високий темп переговорів і побачити кінцеву мету. Україна назавжди зупинить війну в Європейському Союзі.

Конфлікт інтересів

Конфлікт інтересів відсутній.

Подяки

Автори щиро дякують редакційній колегії журналу «ScienceRise: Juridical Science» за допомогу у публікації статті.

References

1. Яковлев, А. (1999). Теоретические проблемы социологии права. Москва, 380.
2. Гегель, Г. (1990). Философия права. Москва, 440.
3. Ионин, Л. (2000). Социология культуры. Москва, 500.
4. Казимирчук, В. (1995). Современная философия права. Москва.
5. Кульчар, К. (1981). Основы социологии права. Москва, 256.
6. Карбонье, Ж. (1986). Юридическая социология. Москва.
7. Олійник О. Реформування юридичної риторики в Україні: євроінтеграція та адаптація національного законодавства і права України до законодавства та права ЄС. Віче, 18, 27–29.
8. Ткаченко, Р. Л. (2017). Євроінтеграція у Раді: що очікувати від нового парламентського року. Українська правда, 11–14.
9. Черніков, Д. В. (2015). Євроінтеграція у законах: кількість не переходить у якість. Політика, 28–30.
10. Оспанов, С. (2002). Социология права. Алматы, 334.
11. Бартошек, М. (1989). Римское право. Понятия, термины, определения. Москва, 448.
12. Марк, К. (1990). Экономические и философские рукописи. Москва.
13. Luhmann, N. (1994). Politische Planung. Aufsätze zur Sociologie von Politik und Verwaltung. Hamburg.

Received date 26.04.2022

Accepted date 25.05.2022

Published date 28.06.2022

Асатуров Сергій Костянтинович*, кандидат історичних наук, доцент, кафедра міжнародних відносин і соціальних наук, національний університет біоресурсів і природокористування України, вул. Героїв Оборони, 15, м. Київ, Україна, 03041

Мартинів Андрій Юрійович, доктор історичних наук, професор, відділ історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України, Інститут історії України Національної академії наук України, вул. Грушевського, 4, м. Київ, Україна, 01001

*Corresponding author: Sergey Asaturov, e-mail: asaturov555@ukr.net